

UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Latgalīšu vuordineicys - kaidys ir, kam tuos der, kai juos lītuot VOSORUOŠONA, Rogovkā 2023

Prof. Dr. habil. Nicole Nau
Odoma Mickeviča universitate Poznaņā

volūda

www.amu.edu.pl

Kas ir vuordineica?

Vuordineica –

- vuordu saroksts (piec nūteiktys sistemys),
- kur sevkuram vuordam dūta informaceju (piec nūteiktys sistemys).

Vuordineicys atsašķir ar tū,

- piec kaidys sistemys vuordi ir kuortūti (vuordu seceiba, šķirkļa vuorda izalaseišona) i
- kaida informaceja ir dūta.

Kam dūmuotys vuordineicys?

Pārkū tuos roksta? Parkū tuos lītoj?

1. Kab snīgtu / maklātu informaceju par vuordu.
2. Kab dokumentātu / izzinuotu, kuri i kaidi vuordi ir (koč kaidā volūdā, izloksnē, cytā volūdas paveidā).
3. Kab nūteiktu normu, kodificētu standartu / izzinuotu normu.

Vuordineicom bīži ir vaira na vīns nūdūms.

1. pīmārs: vuordineica, ar kū kodificej standartu

Kas tei par vuordineicu?

Kaidu informaceju jei snīdz?

A

abāds, abēdeņš

abats

ābece, ābeceite

ābecnīks

ābecneica

abiturients

ablativs

abonements

aboneit, 1c

aboneidams, dama

aborts

absoluts

absolutisms

absolvents

absolveit, 1c

absolveidams, dama

pless (šā, šam, si, sī)

plēse

plēst, 3b (tg. plēšu, plēs, plēš, plēšam, plēšat; pg. plēšu, si, se, sem, set)

plāsdams, dama

plāsts, ta

plēsis, plāsuse

plēsējs, ēja

plēsšona

plēstīs, 3b (tg. plešūs, sīs, šās, šamēs, šatēs; pg. plešūs, sīs, sēs, semēs, setēs)

plāsdamīs, damōs

plēsīs, plāsusēs

plēsšonōs

P. Strods, Pareizraksteibas vōrdneica. Rēzekne, 1933.

2. pīmārs: vuordineica, kas dokumentej vuordu kruojumu

Kas tei par vuordineicu?
Kaidu informaceju jei snīdz?

A. Reķēna, Kalupes izloksnes vārdnīca

abšivka *s.* – apšy̌lka, *arī* apšy̌yuka. **1.** *Dēļu vai kāda cita materiāla apšuvums.* d'ēļ apšy̌lky̌s d'iel'i jàu sagatav'iēt'i. apšy̌yuka b'ie nu d'ieļu i nu tol'is'. jaūnū ustubu aply̌kōm àr c'eglu apšy̌lku. **2.** *Durvju vai loga apmale.* duravōm i lūg'im jira apšy̌yuka.

abulis *s.* – obūls'. *Četrstūrainis auduma gabals, ko iešuj vīriešu apakšbikšu staru starpā.* zam'ejōm iuzōm nu priškys šk'eiris' išy̌un obul'i. v'īnc obuļa sty̌ureiĉ' ijīt priškys šk'eiriē, ūtrys ijīt v'īnā storā, trešāis ijīt ūtrā storā, catūrc ijīt pakal'is' šy̌umā.

âbûolis *s.* – uôbūls'. *Ābols.* ka jàu kām b'eja l'el'i sùod'i, to i dàuc' b'ie uôbuļu. □ soîdon'i uôbul'i – *vasaras âbeļu šķirņu âboli.* soîdon'i uôbul'i b'eja d'iv'ēju sòrtu – v'īn'i b'eja soîdon'i, moz'en'i, opol'en'i, a ūtri b'eja l'el'i, soîdon'i, gàišuôk'i, bûoluôk'i, sàul'is' pus'iē ružav'i pałyka šyt'i uôbul'i. □ bôlt'i (*arī* vosorys, na'l'iun'i) uôbul'i – *vasaras âbeļu šķirnes (balto dzidro âboli).* bôlt'i uôbul'i – m'eīkst'i, sul'eīg'i, jàu juļa bāiguôs âdam'i. bôlt'i – it'ā t'i pošy na'l'iun'i uôbul'i. vosorys uôbul'i jira na'l'iun'i uôbul'i. □ rud'īņa uôbul'i – *rudens âbeļu šķirņu âboli.* rud'īņa uôbul'i jira tuôd'i – pus'skuôb'eišy, s'erinka, grap'ēnšt'ēin'i i v'eî kuôd'i uôbul'i. □ z'imys uôbul'i – *ziemas âbeļu šķirnes âboli.* b'eja vy-suôdu z'imys uôbuļu – s'iràin'i, kàntàin'i, àntonàuka, čygònka i v'eî kuôd'i uôbul'i.

Cytys latgalīšu vuordineicys

Kurys jius zynot? Kurys jius lītojat? A jiusu školāni?

Kaidu informaceju juos snīdz? Kaidys informacejis nasnīdz?

- V. Lukšēvičš, *Latgaliešu-latviešu vārdnīca*. Daugavpils 2011.
- A. Slīšāns, *Latgaļu volūdas vuordneica*. 2009.
- L. Leikuma u.c., *Lietuviešu-latviešu-latgaliešu vārdnīca*. 2013.
<http://hipilatlit.ru.lv/dictionary/lv/dictionary.html>
- vuordineica.lv (Latgaliešu-latviešu vārdnīca,

abnormals, nicht normal

abonātōjs -eņš, sīv. abonātōja -eņa, der Abonnent

abonements -eņš, das Abonnement (-s, -s), die Dauerkarte (salikt. – abonementa moksa (bibliotekā)), die Leihgebühr

abonents -eņš, sīv. abonente -eite, der Abonnent (-en, -en)

abonēšona, das Abonnement /..ma:/ (-s, -s)

abonēt – aboneju, -ēju, abonnieren, beziehen (bezog, bezogen)

aborts -eņš, der Abort

abra -eņa, -eite (maizes), der Backtrog, die Mulde (-, -n), der Trog (-/e/s, ..e)

plēst – plēšu, plēšu (pavērt vaļā), ausbreiten

plēst – plēšu, plēšu, reißen (riß, gerissen), schinc

plēstīs (streidētīs), in die Haare liegen, sich zank

plēšams

plēšas -eņas, der Balg (-/e/s, ..e), der Blasebalg (

pletne -eite, die Knute (-, -n)

plidētīs – plidejūs, -ējūs, vermehren

plikis -eits, die Ohrfeige, die Maulschelle, die B

O, Ō

o! (izsaukuma skaņa)

oaze -eite, die Oaze

obeji, sīv. obejas, beide

ōbele -eite, der Apfelbaum

obelisks, der Obelisk (-en, -en)

ōbeļdōrzs -eņš, der Obstgarten

ōbeļneica, der Apfelbaum

ōbeļs -eits, der Apfel

obi, sīv. obas, beide (obi divi, alle beide, obōs pusēs, hüben und drüben)

objektivi, objektiv

A. Bērzkalns, *Latgaļu volūdas vārdu krājums*. Rēzekne, 2007.

1	LT 2	3	4	5	LV 6	LTG 7
obuolys	obuolỹs	sm.	3a	37	ābols	uobeļs, (<i>dem.</i>) uobeleits (< -is); (<i>dial.</i>) uobuļs, (<i>dem.</i>) uobuleits (< -is)

Šķirkļa sastāvdaļas:

1 - Šķirkļa vārds no "Biežuma vārdnīcas" korpusa.

2 - Tā paša vārda akcentētais variants (ar gramatisku un stilistisku norādi pēc vajadzības; darbības vārdiem rādīta tag. un pag. 3. pers.).

3 - Vārda morfoloģisks raksturojums (vārdšķira, dzimte).

4 - Lietvārdu un īpašības vārdu akcentējuma grupa.

5 - Vārda lietojuma biežums "Biežuma vārdnīcas" korpusā.

6 - Korpusā pārbaudīto nozīmju tulkojums latviešu valodā.

7 - Semantiskās atbilstmes latgaliešu valodā (ar normatīva rakstura papildinājumiem par lietojuma ierobežojumu) latviešu un lietuviešu valodas vārdu nozīmēm, lietvārdu deminutīvi.

<http://hipilatlit.ru.lv/dictionary/lv/dictionary.html>

LV 6	LTG 7
ābols	uobeļs, (<i>dem.</i>) uobeleits (< -is); (<i>dial.</i>) uobuļs, (<i>dem.</i>) uobuleits (< -is)

ābol̥s *subst.* uobeļs; **žāvēti** ~i — kaltāti uobeli; **negatavs ā.** — soss; ~u **sula** *tikai dsk.* uobeļu sulys; ~u **tinējs** *ent.* uobeļu augļieds;

<> **acs ā.** *anat.* — acs uobeļs; **ā. no ābeles tālu nekrīt** — uobeļs nu uobeļneicys natuoli veļās; **strīda ā. (strīdus ā.)** — naida uobeļs; **cepti** ~i **paši mutē neskrien** (**cepti baloži paši mutē neskrien**) — capts cuoļs mutē naskrīs; ~u **smarža** — uobeļu smuords; **pat** ~am nav, **kur nokrist** (**pat adatai nav, kur nokrist**) — i ceglam navā, kur nūkrist

Piezīmes, avoti, varianti

Komentāri [0]

Meklēt vēlreiz:

Vārds:	ābols
--------	------------------------------------

Meklēt

LLV -> LTG *dvielis*

dvielis

rūcinīks, (*dem.*) rūcinīceņš, (*dial.*)

ručinīks; (*dial.*) abryuss, (*dem.*)

abryuseņš; (*liter.*) dvīļš, (*dem.*) dvīleits (<
-īs)

Baltīšu - latgalīšu
Latviešu - latgaliešu *Vuordineica.lv*

dvie|lis *subst.* rūcinīks; nūslauks; **roku d.** — rūcinīks (*rūkom*); **mates d.** — mutinīks; **dušas d.** — dušys rūcinīks (dušys nūslauks); **trauku d.** — trauku rūcinīks (trauku nūslauks); **papīra d.** — papeira nūslauks; **roku papīra ~ļi ruļļos** — papeira nūslauki ruleišūs; **~ļu turētājs vannai** — rūcinīku tureklis vannai; **~ļa pakaramais** — rūcinīka kabs (*akuz. kabi*)

Cyta, moza elektroniska vuordineica

<https://www.lexonomy.eu/#/padproroz>

RANDOM ENTRIES

padaugt padbraukt padbuozt padčavuot padceļt padgrīzt padhalturēt
padlaseit padleist padlikt padnest padsaceit padsakast padsalavēt
padsaraksteit padspielēt, padspieluot padturēt padtyukt padviļkt prodūrt progaist
progaisynuot proīt prokrist proraust prosaīt prosaļt prosanest prosaraut
prosarunuot prosaspraukt prosisit proskaiteit proskrīt prošliukt
prospielēt, prospieluot provest proviļkt rozadaleit rozaguļt rozakneikstēt
rozalaseit rozamūst rozasirdeit rozasīt rozavasaluot rozaviert rozaviļkt
rozbedeļuot rozbest rozbirt rozbraukt rozbraukuot rozcierst rozdzonuot rozīt
rozjuot (cauri) rozkrīst rozliduot
rozriedēt rozsist rozskaitēit rozš
rozškūveit (rozškūbeit) rozslavēt ro

padīt herangehen

DOKU Luk. podīt 'pieiet', 'herangehen'

BELEGT MuLa2012 = 1 (pod-)

Gyva spaņus, jo mōrki i upeite tīpat. Sōka dzēst. Podīt navar – miļzeigs korstums, i kōrms sauss. (MuLa, Matvejāns)

Sie griffen nach Eimern, denn der Teich und der Bach waren gleich daneben. Sie begannen zu löschen. Man konnte nicht (nahe) herangehen - die Hitze war gewaltig, und das Gebäude trocken.

Kaidu informaceju snīdz vuordineicys?

- Raksteiba, pareizraksteiba
- Lūceišona
- Atvasinuojumi, pīm., deminutivi
- Nūzeime
- Varianti
- Sinonimi
- Lītojums (pīm., *liter.*, *dial.*, *novec.*)
- ...

Kaida informaceja
jums ir svareiga?
Par kaidu latgalīšu
vuordineicu jius
sapynot?

Sapyns: Vuordineica, kurā ir vyss

Taida kai tezaurs... <https://tezaurs.lv/>

Kāpēc nevar ielikt latgaliešu vārdus latviešu tezaurā? Kas notiek, ja ieliek?

abryuss dialektisms

abryuss latgalisko izlokšņu grupa

1. Dvielis.

2. Galdauts.

Strods H. Latgales etnogrāfisko terminu skaidrojums. Rīga, LU, 1991.

AVOTI: Let

abrūss

abrūss apvidvārds

Dvielis.

Reķēna A. Kalupes izloksnes vārdnīca. 1.–2. Rīga, LU LVI, 1998.

AVOTI: KiV

abrūss s. – abryuss, *vec. d v i e l i s*. naskot abryus'i b'ie ap d'iv'i m'etri gari. abryuss aūd'ā četruōs i ostonuōs n'eit'is'. ka grib'ie, abryus'im golūs àizaūd'ā z'ickys. / lūpu gan'ei d'eva kuōdu abryus'eņu. = r u č n i e k s.

Ka latgaliski ir *svētbilde*?

Meklēsim tezaurā!

obrōzs

obrōzs apvidvārds, latgalisko izlokšņu grupa

obroz apvidvārds, latgalisko izlokšņu grupa

Svētbilde.

AVOTI: Let

abrāzs

abrāzs apvidvārds; joma: reliģija

Svētbilde.

AVOTI: KiV

Paplašinātā meklēšana

Meklējam **svētbilde**.

► Atrasts vārdos (1):

Vārdu savienojumos nav.

▼ Atrasts skaidrojumos (8):

- **Aragaca** Armēņu mitoloģijā - kalns (Aragacs), Masisas māsa, kura virsotnē lūgšanas skaitījis Grigors Apgaismotājs, kristietības sludinātājs un Armēnijas pirmais katolikoss (3. gs. beigas - 4. gs. sākums); naktīs viņam gaismu devusi **svētbildes** lampiņa, kas karājusies tieši debesīs.
- **Janopoles upuru vīksna** atradās Rēzeknes novada Griškānu pagasta Janopolē, tās apkārtmērs bija 4,8 m, bet 1991. g. to nolauza vējš; senos laikos vīksnā bijis iekārts Dievmātes tēls, vēlāk - **svētbilde**, laudis pie tās nākuši lūgt Dievu, dobumā un zaros ziedojumam liktas monētas; vieta, kur tā auga ir aizsargājama kā kulta vieta.
- **pustuļi** Krievu **svētbildes**.
- **lampadiņa** Lampiņa pareizticīgo **svētbildes** priekšā.
- **ikona** Romas katoļu un Pareizticīgo baznīcas **svētbilde**.
- **obrōzs** **svētbilde**.
- **svētukļu bildes** **svētbildes**.
- **triptihs** Trijdaļīga, salokāma **svētbilde**.

Vāg latgalīšu tezaura!!

... i mes tū taisom! 😊

||||| [LTG]:

Pameklēt plašāk

Apkaime

aba

abādys

abarmots

abave

abīda

abļa

abļavuot

abryuss

abryuss

abryuss 🗨️ ▼ Locīšana 📖 [LLLD 2013, Lukaševičs 2011, KiV]

abruss [Lukaševičs 2011]

1. Dvielis. [Lukaševičs 2011, KiV]

2. Galdauts. [Lukaševičs 2011]

AVOTI: LLLD 2013, Lukaševičs 2011, KiV

Latgalīšu tezaurs – planuošana

Projekta DHELI ietvaros <http://lulfmi.lv/DHELI-VPP>

“Atvērtas un FAIR principiēm atbilstīgas digitālo humanitāro zinātņu ekosistēmas attīstība Latvijā”(Nr. VPP-IZM-DH-2022/1-0002)

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija - darba grupa (RTA piedalās arī citās DHELI daļās)

- Antra Kļavinska
- Sanita Martena
- Ilga Šuplinska
- Anna Briška
- Nicole Nau

Par citiem ar latgaliešu valodu saistītiem RTA projektiem, sk. arī <https://ltg.korpuss.rta.lv/>

apleik

apleik apstākļa vārds 🇺🇸

apleicīne sieviešu dzimte, lietvārds 🇺🇸

1. Apkārt; visās pusēs, uz visām pusēm.

^ Piemēri

- *Vysi apleik runoj svešā mēlē.* ⓘ
- *Apleik ni dzeivys dvēselis.* ⓘ
- *Vysu pyrma juozyna, kas apleik nūteik.* ⓘ

2. Apkārt; uz visām pusēm; lokveidā (ar kustības darbības vardiem).

^ Piemēri "#100dečiLatvijai", Slišāne Annele, #100dečiLatvijai, 2019

- *Bits i myusas jov lidoj apleik.* ⓘ
- *Muns hobejs braukt apleik pa Latveju i izplateit latgalīšu literaturu.* ⓘ

3. Apkārt (kam). 🇻🇪

✓ Piemēri *Mums apleik nivīns čyuliski nav runovs.*

Līdzīgi šķirkļi:

pamatleksēma šķirkli dodzs

Pameklēt plašāk

Apkaime

dzanyukša

dzanūļs

dzāslons

dzaukuot

dzē

dzecīda

dzedenš

dzeds

dzeivuļs

dzeivuotuojs

dzeja

dzekans

dzelvērte

dzelzini

dzeraune

Tēzaurs

dzeds

dzeds ^ Locīšana

	Vsk.	Dsk.
Nom.	dzeds	dzedi
Ģen.	dzeda	dzedu
Dat.	dzedam	dzedim
Akuz.	dzedu	dzedus
Lok.	dzedā	dzedūs

dzeduņa deminutīvs [Lukaševičs 2011]

dzedenš deminutīvs Locīšana

1. Tēva vai mātes tēvs.

- ✓ Piemēri *Baļtinovā vacuomuote ir baba un vactāvs ir vaciks. Cytur par dzedu sauc. Bet tagad ir omītes un opīši.*
- ✓ Stabili vārdu savienojumi *Dzeda garci.*

2. Vecs vīrietis.

- ✓ Piemēri *Veļ kupejā beja divi dzedi . Vīns leidzeigs V.Labinskim, ūtrys tipiski īreibs celtnīks, kas brauc da sātai.*

3. Senči, priekšteči.

Vuordineicys i technologejs

Pīmāri, lītuojums: svareigs olūts ir volūdys **korpusi**.

Latgalīšu volūdys korpusi:

- Mūsdienu latgaliešu tekstu korpus MuLa2022

<https://korpuss.lv/> => MuLa2022 => meklēt korpusā

- Myusu dīnu latgalīšu runys korpus MuLaR

<https://mularkorpuss.rta.lv/#!/>

Izruna: suokam vuokt vuordu ir teikumu **īrokstus**!

- <https://balsutalka.lv/> = <https://commonvoice.mozilla.org/lv>

- <https://forvo.com/>

Kūpsavylkums

- Vuordineicys lītuojuim snīdz dažaida veida informacejis par vuordu: nūzeime, gramatika, lītuojums...
- Itū informaceju var dūt dažaidā veidā: skaidrojūt, tulkojūt cytuos volūduos, ar biļdi, ar skaņom, ar video...
- Myusu dīnuos vuordineicys taisa, lītojūt digitalus resursus i technologijis.
- Tys, kas taisa vuordineicu, daudz vuicuos par volūdu, kai ari īgūst cytys prasmis.

⇒ Vuordineicys taiseišona ir breinīgs pajiemīns, ar kū vuiceit(īs) volūdu!

Digitalūs vuordineicu taisiņšonsys reiks

<https://www.lexonomy.eu/>

ZVIERI

total 2 entries

search ✕ starts like this ▾

1. **kačs**

2. palāda

NEW + ID 1 > EDIT ✎ CLONE 📄 DELETE 🗑

kačs v: (*kačs, kača, kačam, kači, kači*)

LLV kaķis

Pīmārs Suņam depe, kačam pāda. (Lobuo i nalobuo)

Pīmārs Kuorteigom kačam ir kuorteigs omots.

Readv.

palāda s (*palāda, palādys, palāдай, palādu, palādā*)

LLV pūce

<https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/kolnasata/kolnasatys-vuordineica-palada.a134207/>

<https://ltg.wikipedia.org/wiki/Pal%C4%81da>

Cyts tūpūšs materials: dorba
burtneicys:

COOLING

volūda

volūda izaplota

Nicole Nau i Vineta Vilcāne

Latgalīšu volūda ar garšu

I. Īsasiļdeišonai

1. Pasyuti iedīņus i dzierīņus latgaliski!

Ka esi (byusi) Latgolā, meklej kopejneicys, kam iedīņkarte ir latgališu volūdā i pasyuti latgaliski. Ka nav taidys īspiejs, skaiti pīmārus!

* Dzierīņu kartē ir mozyz raksteibys klaidys – atrūņ tuos!

DZIERĪŅI	
ČAIS	KUUP KOPEJIS
	MAĻNS
0,85€	2,00€
KVASS	AR PĪNU
	AMERIKĀNTIS
0,95€ / 1,25€	2,00€
SULA	ESPRESSO
	LATTE
0,80€	2,30€
LĪMONADS	KAPUČINO
	SOLTUO LATTE
1,00€	2,60€
IUDĪNS	BAUSKAS
	MADONAS
1,00€ / 1,40€	1,60€ / 2,10€
SVAIGI SPĪSTA SULA	BAUSKAS
	MADONAS
2,00€	1,60€ / 2,10€
AYRAN	BAUSKAS
	MADONAS
1,00€	1,60€ / 2,10€
OLS, SĪDRS*	
OLS PUDELĪ	IZLEJAMIS
	BAUSKAS
1,80€ / 2,40€	1,60€ / 2,10€
SĪDRS	MADONAS
	BAUSKAS
2,40€	1,60€ / 2,10€

II. Vyngrynuojumi leksikys, gramatikys i ortograpejis īsavuiceišonai

2. Augli i ūgys

Atrūņ latgaliskūs nūsaukumus!

avene, avenes
bumbiere, bumbieres
ērķšķoga, ērkšķogas
jāņoga, jāņogas
ķīrsis, ķirši
plūme, plūmes
upene, upenes
ābols, āboli
meža zemene, meža zemenes

agrysta, agrysti
avīkša, avīkšys
zemneica, zemneicys
gruša, grušys
uobeļs, uobeli
smuordine, smuordinis
porečka, porečkys
šlīva, šlīvys
vīšņa, vīšnīs

* Atzeimoj, kuru vuordu lītoj tu!

3. Duorzuoji

Verīs video i apveļc, kuru duorzuoji nūsaukumus dzierdiejī!

<https://www.youtube.com/watch?v=OQgFehHasNE>

būrkuons papryka tomats bīte
(batviņs) ķirbis (garbuzs) buļve (buļbe)
ogūrcs casnāgs puravs kabacs

☐ agrysti ☐ osūklis
☐ ierkšķiežys ☐ krisdolis
☐ ērkšķogas ☐ cytu

Paļdis! COLING

Working visits in Latgale financed by:

- COLING project on *Minority Languages, Major Opportunities. Collaborative Research, Community Engagement and Innovative Educational Tools*, realized under the Maria Skłodowska-Curie EU grant agreement 778384
- *Praca naukowa finansowana ze środków finansowych Ministerstwa Nauki na naukę w latach 2018-2023 przyznanych na realizację projektu międzynarodowego współfinansowanego w ramach umowy nr 4089/H2020/2018/2 / **Research work financed from the funds for science granted of the Ministry of Science of the Republic of Poland for the implementation of an international project co-financed under contract No. 4089/H2020/2018/2 in the years 2018-2023***

Latgaliešu tezaura plāna izstrāde notiek projektā DHELI:

- Prezentācija tapusi Valsts pētījuma programmas "Humanitāro zinātņu digitālie resursi" projekta "Atvērtas un FAIR principiēm atbilstīgas digitālo humanitāro zinātņu ekosistēmas attīstība Latvijā" (Nr. VPP-IZM-DH-2022/1-0002) ietvaros.